

Øm Klosters
Venner

Nyhedsbrev
Nr. 8

2006

Øm Kloster Museum

http://middelalderskeletter.dk/ G8 Google Øm Kloster

Skeletsamlingen på Øm Kloster ADBO

I samarbejde med antropologisk afdeling ADBOU, Syddansk Universitet, Odense

8,
680 Ry
14

e fortæller

e fra Øm

r-
en

igen

m Øm

Skeletsamlingen på Øm Kloster - middelalderens mennesker i Jyllands hjerte

Fra Øm Kloster findes en enestående samling af middelalderlige menneskeskeletter. Enestående fordi skeletterne fra Øm Kloster, udover at rumme grave fra cistercienser munkeklostret fra 1172-1536, også indeholder grave fra en almindelig bondebefolkning, der igennem næsten 400 år (1172-1560) fandt deres sidste hvilested udenfor murene om Øm Kloster. Herved kommer gravene fra nordre kirkegård til at dække et længere spænd af middelalderen end nogen anden systematisk udgravet dansk landsbykirkegård. Det skaber et enestående indblik i folkets Danmarkshistorie. Meget har skeletterne allerede fortalt os, men de gemmer stadig på talløse hemmeligheder, som venter på at blive afsløret af iderige forskere, der måske vil have, endnu ikke opfundne analysemetoder, til rådighed.

CHART

Øm Kloster Museum ser det - i samarbejde med ADBOU

Øm Klosters Venner

Bestyrelsen

Ruth Baunsgaard (formand)
Randersvej 55 C, 8680 Ry
Tlf. 8689 1345

Jens Kirkeby (næstformand)
Oksevejen 16, 8680 Ry
Tlf. 8689 1920
jenskirkeby@hum.au.dk

Tove Tindall (sekretær)
Klostervej 66, 8680 Ry
Tlf. 8689 1522 / 8689 2805
tovetindall@hotmail.com

Torben Christensen (kasserer)
Gartnervænget 12, 8680 Ry
Postgiro 919-7583
Tlf. 86893274
7333@bogpost.dk

Jan Bech Andersen
Ægirsvej 3, 8680 Ry
Tlf. 8689 2348
moesjba@hum.au.dk

Kirsten Kjærulff
Alkenvej 19, 8660 Skanderborg
Tlf. 8657 7052
kk@katolsk-midt.dk

Susanne Gram
Ingerslevvej 1 C, 8310 Tranbjerg
Tlf. 8629 4441
susanne.gram@wanadoo.dk

Hans Krongaard Kristensen (sup.)
Gl. Bruunshåbvej 7, 8800 Viborg
Tlf. 8663 9628
markhkk@hum.au.dk

Jørgen Højland (sup.)
Odinsvej 2, 8680 Ry
tlf 86 89 33 35
jhøjland@post.tele.dk

Redaktion

Tove Tindall (ansv.)
Susanne Gram
Lene Møllerup
og Jens Kirkeby (prepress)

Nyhedsbrevet udsendes af museumsforeningen *Øm Klosters Venner*, der er en sammenslutning af personer med interesse for klostrets historie og museets virke.

Indhold

Alle tiders jomfru 3
Danmarks første skeletnet 10
Kanaler ved Øm Kloster 13
Kort nyt 16
Spor i tegl 17
Indkaldelse til generalforsamling 19
Efterårsferien 2005 20
Tvebo galdebær 22
Aktivitetskalender *Bagsiden*

Bliv medlem af Øm Klosters Venner

Bliv medlem et år for kun 90 kr.
Kvitteringen er samtidig årskort til museet og ruinparken.

Øm Klosters Venner,
Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
www.klostermuseet.dk
Medlemskab på postgiro 919-7583

Besøg Øm Kloster Museum

Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
www.klostermuseet.dk
Tlf. 8689 8194

ISSN 1602-7256

Alle tiders jomfru

Væsentlige aspekter af jomfru Marias historie og hendes betydning for vores kultur og religiøse liv.

Lisbeth Marschner, kunsthistoriker

For godt 2000 år siden oplevede en ung pige noget, der siden har gjort hende til en af de mest berømte kvinder i verden.

Hendes betydning lyser op igennem flere årtusinder – i særdeleshed båret af de mange Maria-fremstillinger i kunsten. Forskere har hævdet, at hun er hyppigere portrætteret end Jesus selv om end jo ofte sammen med ham. Således indtager hun rent kvantitativt en førsteplads, men dette gør sig for mange værkers vedkommende også gældende rent kvalitativt, al den stund den udøvende kunstner har været gennemstrømmet af en dyb følelse af respekt, kærlighed og hengivenhed i forbindelse med udførelsen af sit arbejde med Maria-fremstillingerne. Disse følelser er almenmenneskelige – arketyperiske – og skaber derfor en genklang i beskuerens sind og hjerte. Således får Maria, som det høje åndelige ideal, en vidtrækkende betydning, som bærer af den kærlighed Paulus taler om, der »tåler alt, tror alt, håber alt, udholder alt« – samtidig med at hun som mor rummer alle de menneskelige følelser og bekymringer enhver kvinde kender til – og enhver mand for den sags skyld.

Fig. 1. Gotisk træfigur af jomfru Maria med barnet, ca. 1475 fra Hørup kirke – befinder sig nu på museet på Sønderborg Slot. Maria er her fremstillet som himmeldronningen, den apokalyptiske kvinde på måneseglen, den anden Eva med et æble i hånden. Disse figurer var traditionelt bemalet i stærke farver.

Bibelens omtale af Maria er yderst kortfattet. Vi møder hende udenfor juleevangeliet kun få gange i Det nye Testamente. Som regel i forbindelse med en opregning af Jesu slægt – og ellers ved brylluppet i Kana, hvor hun ifølge Johannes-evangeliet siger til Jesus: »De har ikke mere vin«, og Jesus udfører sit første under og gør vand til vin. Ligeledes er Maria tilstede ved korsets fod, og Johannes har beretningen om Jesu budskab til sin moder: »Kvinde, se det er din søn,« og til Johannes »Se, det er din moder.« Sluttelig møder vi Maria i Johannes Åbenbaring, hvor han i et af sine store syner ser hende som »en kvinde klædt i solen, med månen under sine fødder og med en krone på sit hoved.»

Havde den kristne tradition kun haft evangelierne at holde sig til, ville vores viden om Maria stort set have været udtømt. Således forholder det sig imidlertid ikke, hvis vi ser på nogle af de tidligste kristne tekster: de apokryfe evangelier. Disse tekster blev ikke fundet værdige til at komme med, da Det nye Testaments indhold omkring år 200 blev lagt fast, men de rummer immervæk væsentlige oplysninger om Jesus og hans samtidige og belyser mange af de samme begivenheder, som de kanoniserede skrifter.

En af de ældste tekster er den såkaldte Jakobs Bog, der iflg. traditionen går tilbage til Jesu broder, og som antagelig er nedskrevet omkring år 200. Andre apokryfe tekster er nedskrevet langt senere – således daterer Thomas' Barn-domsevangelium og Det uægte Matthæusevangelium sig til engang i 700-800 årene. I disse beretninger finder vi detaljerede beskrivelser af Marias liv og baggrund. Her fortælles om den rige Joakim, der forhånes i templet, fordi hans hustru Anna ikke har skænket ham børn. Joakim drog bedrøvet ud i ørkenen, hvor han slog sit telt op og fastede og bad i 40 dage og 40 nætter. Tilbage i Jerusalem sad Anna og var ulykkelig over både sin barnløshed og Joakims fravær. »Men se, da stod en Herrens engel der, og den sagde til hende: Anna, Anna! Du skal undfange og føde, og dit afkom skal der tales om i hele verden.« I sin store glæde lover Anna, at det kommende barn skal tjene Gud alle livets dage, og de to ægtefæller mødes nu under den gyldne port – et yndet motiv i middelalderlig kunst. Anna bliver frugtsommelig, og barnet, der fødes, er Maria. Hun viser sig ikke overraskende at være fremmeligere end alle andre børn, og på hendes første fødselsdag samles såvel præsterne, de skriftkloge, de ældste og hele Israels folk. Som treårig gives hun til templet, og »Gud Herren udgød sin nåde over hende, hun dansede på sine fødder, og hele Israels hus kom til at holde af hende.« Maria får sin mad bragt af en engel, hun er den frommeste af alle i templet og får lov at spinde purpur og skarlaggen, mens de øvrige jomfruer må spinde tråd af mindre fornemme materialer. Da hun er mellem 12 og 14 år arrangeres hendes ægteskab ved en art lodkast-

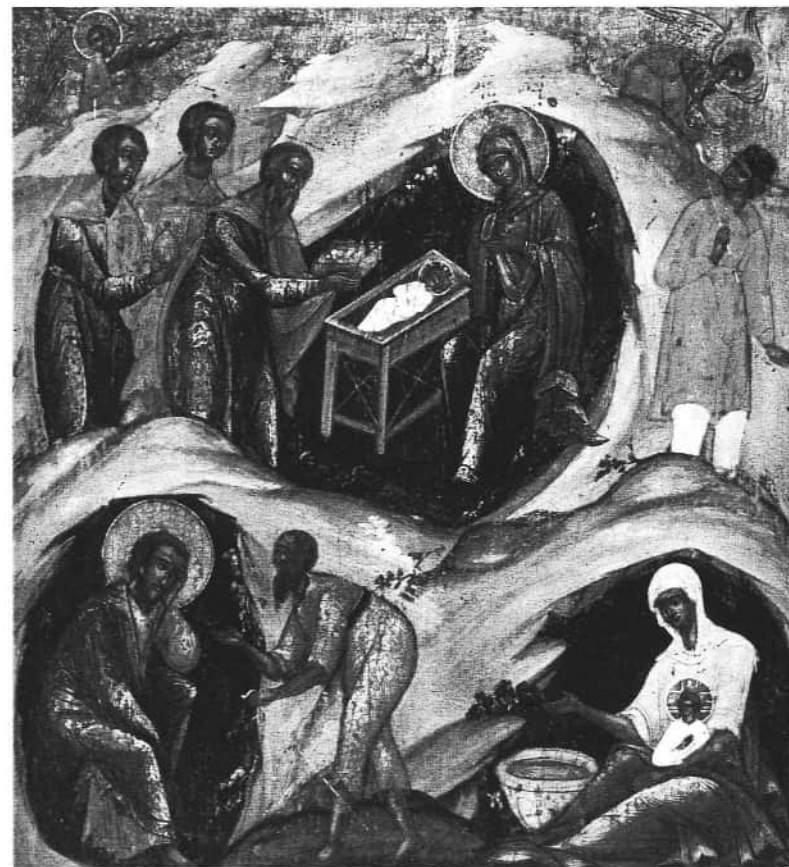

Fig. 2. Jesu fødsel. Russisk ikon fra 1800-tallet. I midten af billedet ses Jomfru Maria med det nyfødte svøbelsesbarn i en hule. Hulen hentyder dels til Marias jomfruelighed og peger samtidig frem til Jesu nedstigning til dødsriget efter korsfæstelsen og begravelsen. T.v. for krybben ses de hellige tre konger, der frembærer deres gaver: guld (til kongen), røgelse (til Gud) og myrrha (som brugtes til balsamering). Desuden repræsenterer de vise mænd udover tre kontinenter, ligeledes menneskets tre aldre: den skægløse yngling, den midaldrende med studset skæg og den gamle med langt skæg. T.h. for hulen får en hyrde det glædelige budskab overbragt af en engel. Nederst t.h. sidder en amme (uden glorie) og mærker badevandets temperatur inden Jesusbarnet bades, og længst t.v. fornedet sidder Josef hensunken i dybe tanker med hånd under kind. Foran ham står en for vores tradition fremmed skikkelse, nemlig ham der kaldes tvivleren eller fristeren og som sår tvivl om faderskabet i Josefs sind.

ning, og Gud selv udpeger den gamle og fattige Josef som vinder. Han forsøger at undslå sig for denne store ære, men der er ingen vej uden om – dette er Guds vilje. Da Maria er 16 følger bebudelsen og mødet med moderens søster Elisabet, Johannes Døberens mor, som vi kender fra Lukas-evangeliet, og herefter følger en meget menneskelig skildring af omverdenens reaktion på dels Maria, der i sin kvide er løbet hjem og har gemt sig – dels Josef, der tvivler på Marias ord om, at hun ikke har haft med nogen mand at gøre, og endelig de skriftkloges skepsis overfor om Josef har levet i synd med sin trolovede. Begge udsættes for en prøvelse, der viser, at de er uskyldige i alle anklager. Herefter følger Augustus' befaling om at alverden skulle skrives i mandtal, og beskrivelsen af at Maria undervejs føder barnet i en hule, hvorefter hun går ind i en stald og lægger det i en krybbe, og her kommer så oxen og æslet ind i billedet. Dette er måske en del af forklaringen på at Jesu fødsel på gamle russiske ikoner foregår i en hule i et bjerg (se fig. 2).

Under Jesu opvækst veksler Maria mellem at være den bebyrdede og bekymrede mor, og den fortrøstningsfulde, gudhengivne Herrens tjenerinde, der finder trøst i og stoler på, at netop hendes barn er Guds udvalgte. Let har det ikke været, at være Jesu mor, og familien måtte pga. de problemer det mærkelige barn var årsag til føre en omflakkende tilværelse og flytte rundt mellem Galilæa og Nazaret, Kapernaum og Betlehem – en af legenderne vil vide, at

Fig. 3. Jesus lærer at gå, og Maria syr hans kjortel. Kalkmaleri 1425-1450 Brønnestad kirke, Skåne. Maria syr på Jesu kjortel – et ganske usædvanligt stykke tøj, han altid brugte, og som voksede med ham hele livet Denne kjortel blev aldrig hverken slidt eller beskidt, og han bar den også på vejen til Golgatha. Ifølge legenderne kunne Jesusbarnet straks gå, men mesteren for dette billede har ladet Josef få den vigtige rolle, at lære Jesus at gå ved hjælp af en gåstol – datidens rollator i barnestørrelse!

Fig. 4. Maria følger Jesusbarnet i skole. Kalkmaleri, ca. 1450. Tuse kirke. I Jesu Barndomsbog fortelles, at Jesus allerede som barn udøvede mirakler til folks store undren, og Maria søgte, at beskytte og forsvare drengen. Da Jesus blev sendt i skole, viste det sig, at han uheldigvis var klogere end læreren, hvilket vakte lærerens harme og medførte, at Jesus blev smidt ud af skolen. I Det uægte Matthæusevangelium fortelles, at forældrene prøvede tre forskellige skoler!

Jesus som lille lod kammerater, der kom ham på tværs, falde døde om! En øretæveindbydende lille selvbestaltet dommer i givet fald! (Fig. 3 og 4).

En hovedtendens i middelalderen var menneskeliggørelsen af de hellige personer, og som en naturlig udløber heraf interesserede man sig levende for, hvad man mente at vide om helgenernes liv. Via det internationale kirkelige netværk udbredtes således i hele Europa en omfattende legende- litteratur, hvis berømteste eksempel er »Legenda Aurea« – den gyldne legende, der blev nedskrevet af en dominikanermunk omkr. 1260. Dette værk blev som opslags- og opsamlingsværk en af middelalderens nyttigste bøger. Den fandtes i utallige afskrifter, beskrev helgenernes liv og blev inspirationskilde til skuespil, sange, viser, kalkmalerier og anden kirkelig kunst. Heri finder vi en beskrivelse af Marias familie. (Fig. 5).

Pointen i Marialegenderne er Marias nåde og barmhjertighed overfor alle mennesker. Ingen er for ussel eller for stor en synder til at komme under hendes barmhjertigheds kåbe – rige og fattige, kloge og enfoldige, store og små har hun hjerte for, og hun er værnehelgen for både kirker og klostre – således også Øm Kloster. Allerede i 300-tallet blev de første kirker indviet til Maria, og da klostervæsenet i 1000-tallet fik en kraftig opblomstring i Europa indviedes det ene kloster efter det andet til hendes ære. Samtlige cistercienserklostre var Maria-klostre, de tyske ridderordener valgte Maria til deres specielle værnehelgen, og munkeordener som karmelitterne, franciskanerne, domenikanerne og birgittinerne bidrog stærkt til at fremme Mariadyrkelsen.

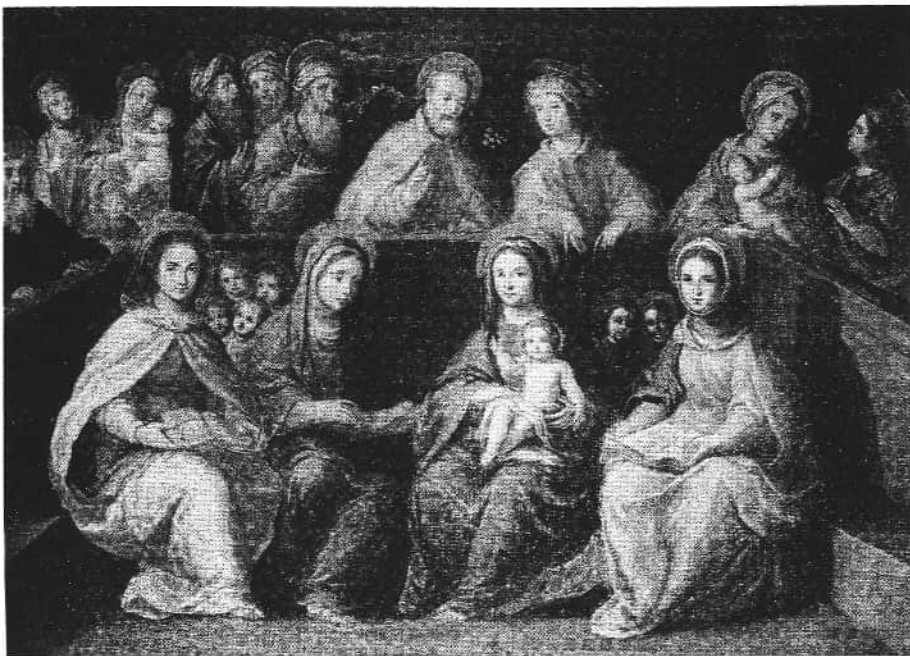

Fig. 5. Jomfru Maria omgivet af sin slægt. Ukendt italiensk kunstner ca. 1600. Thorvaldsens Museum. Marias mor Anna giftede sig efter Joakims død to gange med hhv. Kleopas og Salomas. I begge ægteskaber fik hun en datter, der for forvirringens skyld begge blev kaldt Maria. De giftede sig med Sebedæus og Alfeus, og nogle af deres børn – Jesu fetre – blev senere hans disciple Jakob og Johannes, Jakob den Yngre, Simon og Judas Taddæus. På dette gruppebillede ses fra venstre Maria Kleopas med sine fire børn, derefter Anna og Maria med Jesus i midten og endelig Maria Salome med sine to børn th.. Af personerne bagved lader kun Josef med sin blomstrende stav sig sikkert identificere.

Allerede i oldkirken begyndte man at foretage pilgrimsrejser til særligt berømte Mariabilleder og –skulpturer, da der her fandt helbredelsesundere sted. I nutiden foretager mange mennesker pilgrimsrejser til de såkaldte Maria-åbenbaringer, der til stadighed finder sted, og hvis hyppighed er escalet de seneste årtier.

Luther mente som bekendt, at et menneske frelses gennem tro og ikke gennem gode gerninger – Bibelen alene og Kristus alene. Det betød at Luther tog

skarpt afstand fra den position Maria havde fået mellem Gud og mennesket, og derfor måtte han afvise alt det den katolske kirke havde opbygget uden bibelsk begrundelse. Dette betød, at mennesker godt kunne rette en bøn til Maria – altså bede hende om at gå i forbøn hos Jesus, men ikke tilbede hende.

Marias hele fremtoning er præget af en stor ydmyghed, men samtidig er den båret af både kraft og styrke. Hun bliver ikke til ingen ved at træde helt ind i den rolle, hun er blevet tildelt i en højere sags tjeneste, hun bliver netop til nogen igennem denne accept, også herved lyser hendes eksempel op igennem århundrederne, og kan virke inspirerende i vor tid på et almenmenneskeligt plan.

Fig. 7. Bedende Maria. Russisk ikon fra 1114. Maria rummer både Jesusbarnet og beskueren i sit hjerte – ligesom beskueren også rummes i Jesus hjerte. Ikonen egner sig godt til meditativ fordybelse!

Danmarks første skeletnet

Det omfattende skeletmateriale fra udgravningerne ved Øm Kloster er gået online

Øm Kloster Museum i samarbejde med Antropologisk afdeling på Retsmedicinsk Institut ved Syddansk Universitet i Odense og web-master Peter Kammann, Sønderborg, står bag noget så usædvanligt som Danmarks første hjemmeside om middelalderskeletter.

På www.middelalderskeletter.dk kan enhver med adgang til internettet klikke sig ind og se og læse om de mange grave og skeletter fra udgravningerne på museets arealer.

Hjemmesiden blev offentliggjort fredag d.14. oktober ved en reception, hvor Nordea Danmark fonden overrakte deres donation til projektet. TV2 Østjylland var tilstede og samme aften bragte de en omtale af Øm Klosters nye hjemmeside.

Der er på tomten af det gamle kloster blevet foretaget udgravninger over et helt århundrede. Skeletmaterialet stammer fra udgravningerne der blev foretaget i perioden 1911-1996. Der er i alt registreret 921 begravelser ved Øm Kloster, mens der er bevaret skeletmateriale fra ca. 500 grave.

Skeletmaterialet fra de 500 grave befinder sig hovedsagligt på Antropologisk afdeling på Retsmedicinsk Institut, Syddansk Universitet, Odense, men en mindre del er placeret på Antropologisk Laboratorium, Panum instituttet, København. Ca. en femtedel skeletterne er allerede lagt på nettet ledsaget

Nordea Danmark Fonden sikrede projektet med en flot donation på 30.000 kr.

Skeletsamlingen på Øm Kloster
I samarbejde med antropologisk afdeling ADBOU, Syddansk Universitet, Odense

Side 1 af 10

Skelet

Identifikation
Skelet-nr.: 4.E.3

Arkeologi:

Gravn:	Placering:	Udgravningsdato:
20	Nordre kirkegård - østre side	26. oktober 1934

Gravtype:
Kisteløs grav

Armstilling:
A.A.

Demografi:

Alder:	Køn:	Højde:
40-55	? Kvinde	156 cm.

Sydomsspor:
Spedalskhed:
Ukendt

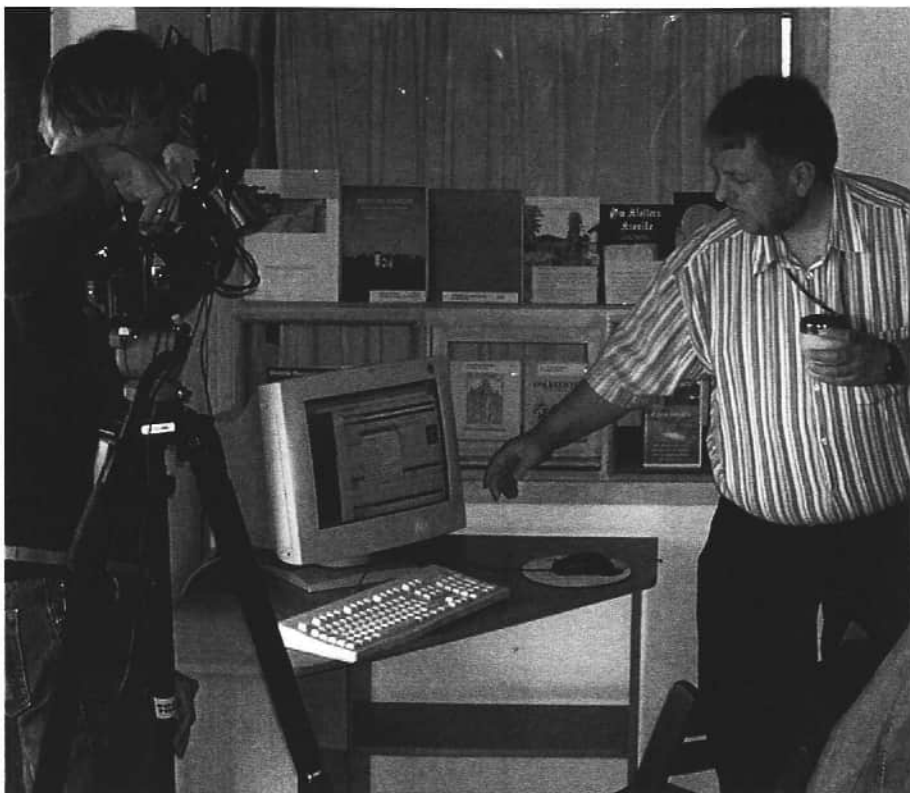
Til Toppen

med oplysninger som kan give en forståelse for, hvorledes folk levede i middelalderen. Det er planen, at informationer om alle individer begravet ved Øm Kloster med tiden skal lægges ind i databasen, der løbende bliver opdateret med de nyeste forskningsresultater.

Man kan spørge sig selv, hvorfor det er nødvendigt, at lægge oplysninger om mennesker der levede for mellem 800-400 års siden på nettet - mennesker hvis identitet vi ikke kender og hvis liv og virke ligger os fjernt, men gør den nu også det?

Skeletterne af de mennesker der levede før os, er en del af vores identitet og historie. De kan fortælle om, hvordan menneskene levede i forrige tide og de er en uvurderlig forskningsressource. Materialet kan på en måde sammenlignes med vore dages Statistisk Årbog. Skeletterne fortæller os om de sygdomme der plagede middelalderens mennesker og hvorledes sygdommene udviklede sig.

Vi kan bl.a. se, at mange led af sygdommen spedalskhed - en sygdom der sætter sig klare spor på knoglerne. Spedalskheden, som blev udryddet i Danmark i 1914,

Projektets web-master Peter Kammann demonstrerer sidens indhold for rullende kamera.

var almindelig udbredt hos befolkningen på egnen omkring Øm Kloster helt op i 1500-tallet, hvor imod sygdommen i Odense området topper i 1300-tallet.

Skeletterne dokumenterer også, at levealderen i middelalderen var meget lav på grund af en høj dødelighed blandt små som store børn. Kvinderne i den fødedygtige alder havde også en forhøjet dødelighed på grund af de risikofaktorer der er forbundet med graviditet, fødslen og opfostring af den næste generation.

Initiativtagerne til det nye skeletnet håber, at mange vil benytte den nye hjemmeside og at alment interesserede og folkeskoler, gymnasier og studerende vil bruge den i undervisningen og på den måde få ny inspiration om middelalderbefolkningen. Hjemmesiden kan ikke erstatte et museumsbesøg, men kan anvendes til forberedelse af et besøg og til fordybelse efter et besøg.

Kanaler ved Øm Kloster

Af Hans Krongaard Kristensen, lektor i middelalderarkæologi.

Gennem de senere år har Aarhus Universitet ved Niels Breiner på Geologisk Institut sammen med Afd. for Middelalder- og renæssancearkæologi afprøvet forskellige instrumenter, der ville kunne afsløre arkæologiske levn uden at foretage udgravninger. Med et fint ord vil vi udføre nondestruktiv arkæologi. Der er tale om et igangværende arbejde, hvor vi laver lidt en gang imellem, når vi har tid og lyst. Det efterfølgende er derfor mest antydninger af, hvilke muligheder, der kan være i sådanne undersøgelser.

Det er jo en kendt sag, at munkene i Øm i tidens løb anlagde forskellige kanaler, der bl.a. forbinder Mossø og Gudensø. Til de kendte hører de to klosterkanaler, der løber på hver sin side af klostertomten. De er begge i tidens løb fyldt op, men det trænedede øje kan dog følge dem over store strækninger. Nord for omfartsvejen er det dog uklart, hvordan den østre har forløbet gennem moseområdet med de gamle tørveskær. Måske er den her løbet sammen med den vestre klosterkanal. Ca. 1 km længere mod øst har vi så Munkekanalen, der over en strækning på 800 m står meget markant i landskabet.

Ved udgravningerne i 1994-96 påvistes en ny kanal inde på klostertomten. Ved hjælp af dendrokronologisk datering kunne det fastslås, at kanalen var anlagt i 1313, og at den i 1495 blev ændret lidt ved opførelsen af en bygning på tværs af kanalen. Kanalens nordende havde en skrå retning mod nordøst, således at den ud for kirkens kor må antages at forenes med den østre klosterkanal. Derimod er det ganske uklart, hvor denne nye kanal har haft sit udspring – om den har været selvstændig eller været en sidegren på én af de kendte klosterkanaler.

Vi har derfor i et par omgange gennemmålt området på markerne syd for klostertomten. Hertil er anvendt en såkaldt stangslinger, der måler den elektriske ledningsevne 1,5-2 m nede i jorden. Målingerne skal derefter bearbejdes i et computerprogram. Det betyder derfor, at man under selve målingsarbejdet knap nok har fornemmelse af, om der vil komme et brugbart resultat eller ej.

I fig. 1 ses målinger i den østre klosterkanal, hvis forløb godt kan anes på marken her. Den elektriske ledningsevne er angivet som en terrænmodel, hvor de højeste områder afspejler den største ledningsevne. Først og fremmest ses stigende ledningsevne, når man bevæger sig fra øst mod vest, hvilket stem-

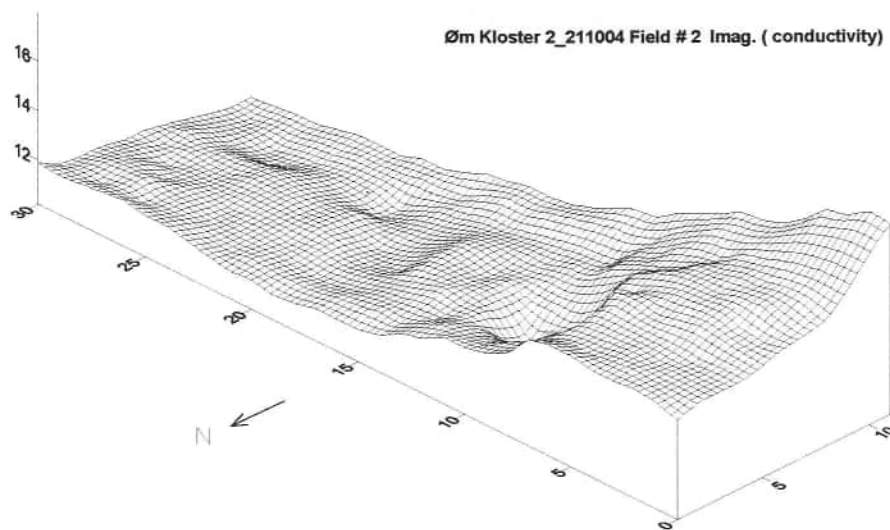

Fig. 1. Elektrisk ledningsevne i den østre klosterkanal syd for klostertomten. Måling og grafik: Niels Breiner, Geologisk Institut på Aarhus Universitet.

ØM Kloster midter kanal øst for gården.
080702 HKK/NB

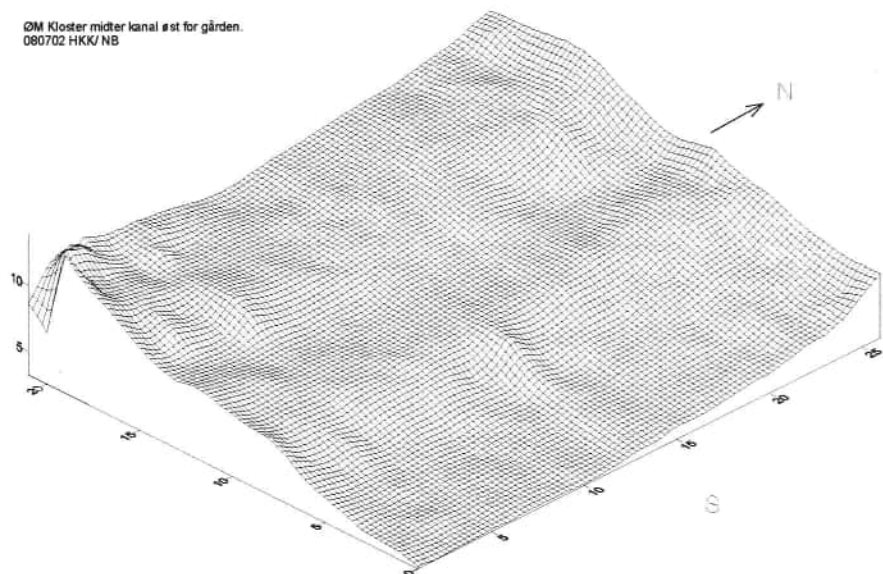

Fig. 2. Elektrisk ledningsevne i et område mellem de to klosterkanaler syd for klostertomten. Måling og grafik: Niels Breiner, Geologisk Institut på Aarhus Universitet.

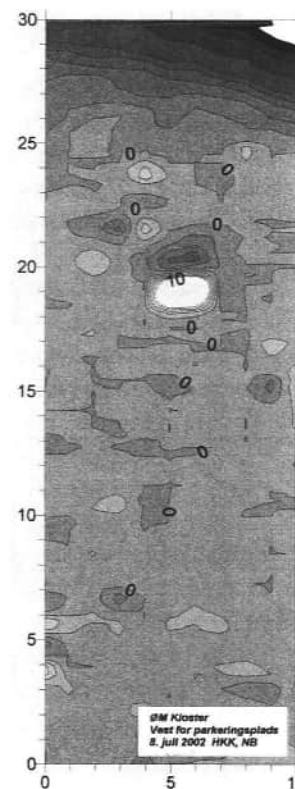
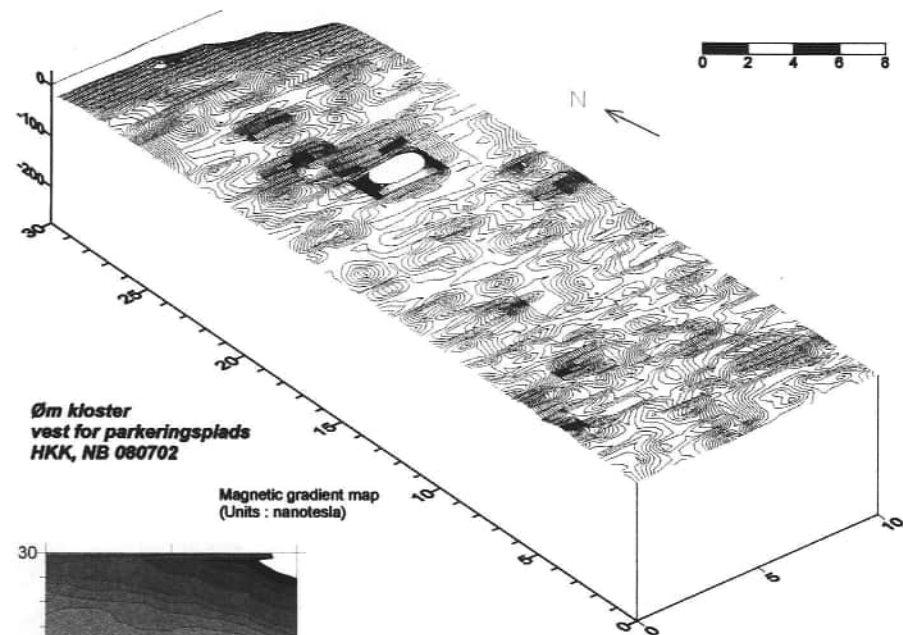

Fig. 3. Magnetisk variation i området nord for klostertomten og parkeringspladsen – formentlig på den middelalderlige kirkegård. Bemærk de mange aflange formationer i retningen øst-vest. Det mørke område helt mod nord skyldes udslag fra fårehegnet. Måling og grafik: Niels Breiner, Geologisk Institut på Aarhus Universitet.

mer vel overens med at marken ændrer karakter – den bliver mere våd og går over i eng (en model af jordoverfladen ville nærmest have modsat faldretning). Omkring pkt. 10 på øst-vest-aksen ses et højdedrag, der strækker sig i retningen nord-syd. Det er den østre klosterkanal, som formentlig har en bedre ledningsevne p.g.a. at den stadig er vandførende i dybden, således som det har kunnet konstateres ved andre udgravninger i de forskellige kanaler.

Fig. 2 viser målinger omtrent midtvejs mellem de to klosterkanaler. Her ses tilsvarende en højderyg strækkende sig nord-syd. På øst-vest-aksen findes den omkring 6-12 m. Yderligere målinger længere mod syd viser lidt samme bilde; men her begynder engens naturlige fugtighed at spille en stor rolle.

Det er naturligvis for tidligt, at postulere en ny kanal her i midten; men i det omfang man kan udlede noget af målingerne, ser det ud til at vi har et bælte med en høj ledningsevne i retningen nord-syd. Er det en kanal, har den i så fald haft selvstændigt indløb fra Mossø. Derimod optræder der ikke noget skråt forløb, som kunne indikere en forgrening fra en af de kendte kanaler.

I fårefolden nord for museets parkeringsplads har vi gennemmålt et område med magnetometer. Det er et apparat, som måler ændringer i jordens magnetisme – fx den magnetisme, der er oplagret i brændte mursten. Apparatet er meget følsomt, og operatøren må hverken bære armbåndsurs, nøgler eller mønter på sig. I første omgang forsøgte vi egentlig at finde østgavlen på det såkaldte Hospital, som må befinde sig under landsbygaden. Det var dog umuligt p.g.a. alt for mange forstyrrelser fra el-kabler, telefonledninger og gamle vandrer, eller hvad der nu måtte ligge gemt i jorden.

I fårefolden forsøgte vi at finde en mulig kirkegårdsmur. Der kom ikke noget tydeligt resultat; men på fig. 3 er der en speciel afvigelse markeret med værdien 10, som nok burde efterprøves. Til gengæld optræder der i feltet mange aflange formationer i retningen øst-vest, som ligner aftegninger efter grave, som de ville optræde på en arkæologisk opmåling. Hvor vidt det er grave, er det dog for tidligt at udtale sig om.

Der er dog klart basis for at arbejde videre med disse geofysiske målinger, og ved lejlighed håber vi at kunne arbejde videre med bl.a. georadar. Den skal i givet fald udstyres med GPS (geografisk positioneringssystem), så vi slipper for et tidkrævende arbejde med opstilling af et fintmasket målesystem.

Kort nyt

Øm Klosters enestående toiletsæde – med to huller, mindst – blev under stor mediebevågenhed kørt igennem den nye, store scanner på Aarhus Universitetshospital i Skejby. En scanning viser på en meget skånsom måde træets årringe. Det bliver således muligt at fastslå sædets alder uden at skulle skære bidder af det til den kronologiske analyse – som metoden ellers hidtil har krævet.

Der vil senere blive bragt mere nyt om undersøgelsen her i bladet.

– et øjebliksbillede
indfanget i ler

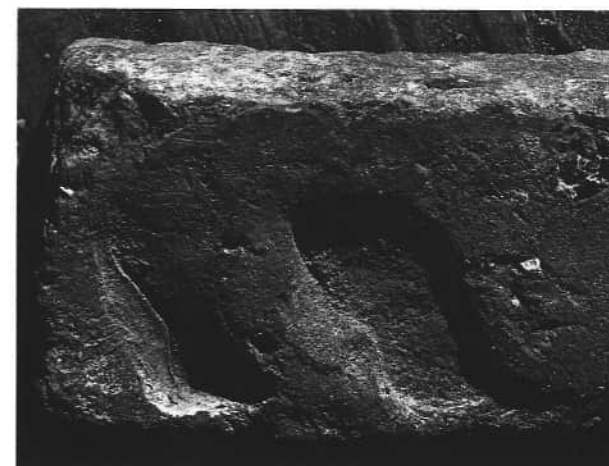
Lene Møllerup

Munkene ved Øm Kloster havde deres egen teglproduktion i passende nærhed af klosteret. Ved Øm Kloster er der fundet rester efter to ovne uden for det centrale klosterområde. Ovnen længst væk lå 1 km. øst for klosteret, lige ved »Munkekanalen«, mens den anden ovn lå tæt ved klosteret, kun 17 m øst for den østre klosterkanal.

Normalt ligger lergrav, ælteplads, tørrelade og teglovn i nærheden af hinanden. Ved Øm Kloster findes der ikke lokale lerforekomster, så leret er sandsynligvis blevet sejlet dertil med båd. Det er sikkert derfor, at ovnen længst væk lå ved den sejlbare »Munkekanal«.

Der ses ofte fodaftryk fra dyr i teglstenene og sjældnere aftryk fra mennesker. Aftrykkene er sat, mens lerstenene var bløde i de første par dage, de lå

En munkesten, sandsynligvis fra Gl. Rye Kirke, bærer aftrykket af begge fødder fra et ganske lille barn på ca. 1-2 år. I aftrykket ses tydeligt spor efter barnets ledersko med syninger. Det er tænkeligt, at de folk, der har lavet stenene, har haft deres familie med på arbejde, og at det lille barn har leget ved tørrepladsen.

til tørre på tørrepladsen. Aftrykkene vidner om, at stenene ofte blev placeret tæt på jorden, og at tørrepladsen ikke var indhegnet, således at løse husdyr og vilde dyr, der strejfede om, kunne komme til at sætte deres aftryk i stenene.

De hyppigste aftryk er fra tamme dyr som hund og kat, men løsgående husdyr som geder, får og svin kunne også afsætte deres spor. Sjældnere ses spor efter vilde dyr som vildsvin, rådyr, harer og mus.

Menneskespor kendes også. Måske er nogen af sporene fra "strygeren" (ham der lavede stenene), måske kom han til at træde på de våde sten, når han tipede sten ud af træformen. Der kendes til fodaftryk af nøgne fødder og aftryk, hvor den håndsvede lædersko kan ses. Hvis man er særlig heldig, kan aftrykket vise reparationer af skoen.

Aktiv på Øm Kloster Museum

Sidste år fik Øm Kloster Museum stor hjælp fra medlemmer af museumsforeningen til billetsalg, rundvisninger og vedligeholdelse – og hjælp til lugning af ukrudt på ruinen og vedligehold af plænerne.

Ved at hjælpe til på Øm Kloster Museum støtter du det lille selvejende museum, der hele tiden mangler hænder til vedligeholdelse, forbedringer og fornyelser. Som medhjælp på museet får du også en unik naturoplevelse i fredfyldte omgivelser sammen med hyggelige mennesker, hver gang du kommer derud.

Har du lyst – og tid – til at hjælpe lidt til, så kig ud på Øm Kloster Museum eller ring til Lene Mollerup på telefon 8689 8194 eller 2616 8189.

Generalforsamling

I henhold til vedtægterne for Øm Klosters Venner indkaldes hermed til ordinær generalforsamling i Sognehuset, Kildebakken 1, Ry

Torsdag d. 9. Marts 2006 kl. 19.30

Dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Aflæggelse af beretning
3. Aflæggelse af regnskab
4. De af foreningen udpegede medlemmer i Øm Kloster Museums bestyrelse orienterer om bestyrelsesarbejdet
5. Forslag fra bestyrelsen:
6. Indkomne forslag
7. Fastsættelse af kontingent
Bestyrelsen foreslår kontingentet hævet til 100 kr. årligt pr. medlem. Desuden foreslås et familiekontingent på 150 kr.
8. Valg af bestyrelsesmedlemmer. (På valg er Ruth Baunsgaard, Jens Kirkeby, Susanne Gram og Kirsten Kjærulff).
9. Valg af 2 suppleanter. (På valg er Jørgen Højland og Hans Krongaard Kristensen).
10. Valg af 2 revisorer. (På valg er Jes Andersen og Hans Lyngsgaard)
11. Valg af revisorsuppleant. (På valg er Mona Andreasen).
12. Eventuelt.

Derefter serveres kaffe med kage (betales separat) inden ordet gives til aftenens foredragsholder.

Glemte ting på museet

På Øm Kloster Museum er to grønne kvadratiske siddepuder, der er glemt efter friluftsgudstjenesten i maj 2005. Puderne kan afhentes på museet.
Øm Kloster Museum, telefon 8689 8194

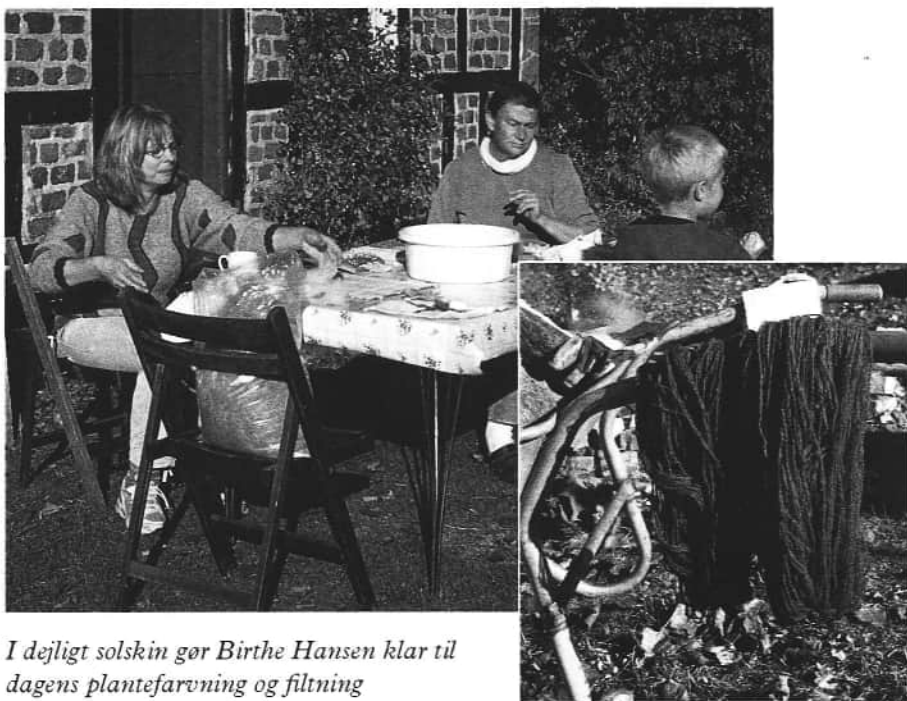
Efterårsferien 2005

Lene Møllerup

Efterårsferien på Øm Kloster bød på mange aktiviteter for store og små. Hele ugen kunne særudstillingen Spor i tegl – et øjebliksbillede ses på museet. Der blev taget forskud på ferien fredag eftermiddag da museets nye hjemmeside blev offentliggjort ved en reception der var åben for alle.

Første søndag i efterårsferien stod på filt og farver. Birthe Hansen fra Gl. Rye viste, hvorledes der kunne farves med plantefarver over bål, og der blev farvet uldgarn i forskellige røde – til rødbrune nuancer samt lys gul. Børn kunne prøve af fremstille filt og der blev lavet filtbus, bolde og punge. Samme dag blev der foretaget to rundvisninger på klostret.

Onsdag i efterårsferien genopstod skrivestuen på Øm Kloster. Alice Madsen fortalte om skriftskulturen i middelalderen og vejledte børn og voksne i at

I dejligt solskin gør Birthe Hansen klar til dagens plantefarvning og filtning

Med Lars Skipper på jagt efter flagermus i mørket.

Børnene i »munkenes skrivestue« får hjælp af Alice Madsen.

skrive med fjerpen og blæk. Mange benyttede lejligheden for at afprøve deres færdigheder i den svære kunst.

Sidste fredag i efterårsferien afholdtes arrangementet Museum i lommelygtens

skær samt en flagremusetur ved naturvejleder Lars Skipper. En større gruppe børn og voksne var mødt frem for at få et glimt af sæsonens sidste flagermus og høre om de særprægede dyr. I tussmørket blev der lokaliseret en flagermus til deltagernes store begejstring. Bagefter blev museet besøgt i lommelygtens skær. På denne aften var alt elektrisk lys slukket, så det var med et sug i maven af udstillingsbygningen blev besøgt og montrene undersøgt.

Feriens sidste søndag var årets sidste åbne dag. En lille gruppe interesserede mødte frem til en særrundvisning udenfor klosterområdet. Her blev kulturlandskabet omkring klostret præsenteret.

Tvebo Galdebær † † †

Bryonia dioeca

Tove Tindall

Galdebær er egentlig en "forbedret" form af et gammelt fællesnavn for en lille række uspiselige, evt. giftige bærplanter og deres bær, nemlig galbær, et ned-sættende navn, der antydede klart, at man blev "gal" af at spise dem; der var Galnebær (*Hyocyamus niger*) og Galdebær.

Galdebær hører botanisk til Agurkefamilien (*Cucurbitaceae*). Der findes 2 arter af Galdebær, **Enbo Galdebær** (*Bryonia alba*) og **Tvebo Galdebær**. Begge arter er hjemmehørende i Asien og fandt via Sydeuropa og Tyskland vej til vore klosterhaver i Middelalderen. De mange Galdebær, der findes i Viborg og Ribe er sikkert minder om de mange klosterhaver, der fandtes i disse byer, hvor **Simon Paulli (1648)** skriver, at de voksede op ad plankeværker og gærder.

Galdebær er ikke en dvaleplante, men hører til de **stationære, vedvarende levn**, d.v.s. planter, der takket være underjordiske dele med foryngelsesevne kan holde sig på et sted i århundreder, blot de overjordiske, grønne dele får lejlighed til at udvikle sig hvert år.

Tvebo Galdebær er en klatrende, meget ru plante med håndnervede, 5-7-fligede og tandede blade. Ved siden af bladstilken sidder en lang, spirallullet slyngtråd, der gør at planten kan klatre 4-5 meter op ad hegn og gærdevegetation. Der findes både han- og hunplanter. Hos sidstnævnte sidder de små lyst gulgrønne blomster samlet i kvast, og blomstens krone er dobbelt så lang som bægeret. Bærrene er først galdegrønne, siden røde. Roden er kæmpemæssig, hvid og svampet.

Galdebær indeholder flere giftige glycosider, hvoraf bryonin og bryoidin, der begge har bitter smag, er de vigtigste. Efter nyere undersøgelser angives også tilstedeværelsen af et alkaloid.

Udvendigt bevirker galdebærsaften smertende betændelse med blæredannelse. Indvendigt ytrer forgiftning sig ved opkastning, heftig kolik, svimmelhed, blodig diarré, nyrebeskadigelse, krampe og død efter forudgående lammelse af centralnervesystemet. Forgiftninger er dog sjældne, da bærrene er bittertsmagende, og hele planten har en vammel, galdeagtig lugt og smag. Det

angives, at 40 bær er dræbende for et voksent menneske, mens dødelig dosis for børn ligger helt nede på ca. 15 bær.

Som lægemiddel har alle dele af planten været brugt såvel ud- som indvortes.

Mod Epilepsi bandt man roden om halsen, dryppede saften i næsen eller drak den; dette sidste måtte dog - iflg. **Henrik Smid (1546)** kun ske én gang årligt!

Olieafkog af roden giver et plaster for sidesting, saft af urt og bær blandet med figen blev lagt som plaster over lever og mave mod vattersot.

Christiern Pedersen (1533)

skriver, at bærsaften tjener til omslag på anus mod forstoppelse, samt at saft af urt og bær blandet med figen kan lægges som plaster over lever og mave mod vattersot. Blandt med bukkehorn i eddike var saften middel mod pletter i ansigtet.

Urten kan blandes i urtesalver for podagra, skriver **Paulli**.

Roden og de modne, røde bær knustes til plaster på skab, dødt kød, urene sår, bylder og ringorm samt til salve til visne og lamme lemmer. Olieafkog af roden brugtes til plaster mod sidesting.

Tampon af roden anbragt i vagina uddriver dødt foster og efterbyrd, på sår uddrager den torne og knoglestumper.

Indvortes, skriver **Henrik Smid**, bruges planten som afføringsmiddel; her kan den dog virke så kraftigt, "at alle indvolde går bagud"! Det er bedst at spise de unge spirer.

Rodsaften drukket med mjød uddriver "den seje flegma".

Pauli foreskriver de pulveriserede rødder eller rodafkog anvendt mod leverens, mavens og miltens hårde forstoppelser, det "uddriver galden, flod, tykke og onde vædske", derfor også brugbar for ældre folks vattersot.

Som en kuriositet kan nævnes, at bedragerer skar figurer af roden, nedgravede disse nogle dage i tørt sand og solgte dem som ægte **Alrune-rod** - denne sidste var nemlig meget vanskelige at skaffe.

Det sker på museet i 2006

APRIL 2006

Søndag d. 9. april kl. 10.00. Sommer-sæsonen begynder. Officiel åbning kl. 14.00, rundvisning kl. 15.00

Påskedag, søndag d. 16. april kl. 11.00: Rundvisning og kl. 14.00: Skeletterne i skabet med Lene Møllerup.

Søndag d. 23. april kl. 14.00: Rundvisning i klosterhaven og bryghaven..

Søndag d. 30 april kl. 10.00-16.00: Historiens dag – leg og arbejde.

MAJ 2006

Onsdag d. 3. maj kl. 19.00 Øm Gæstgiveri: Foredrag ved Anders Reinholdt: Cisterciensernes lægbrødrevesen. Foredrag og kaffe.

Onsdag d. 17. maj kl. 20.00: Friluftsgudstjeneste i kirkeruinen.

Søndag d. 21. maj kl. 14.00: Rundvisning i klosterhaven og bryghaven.

Søndag d. 28 maj kl. 13.00: Kulturvandring i landskabet omkring Øm Kloster. Guide: Lene Møllerup

JUNI 2006

2. pinsedag, mandag d. 5. juni, kl. 04.00-06.00: Munkenes morgen. Fuglesang og fortællinger om morgenlivet på Klosteret. Guider: Jens Kirkeby, Kirsten Kjørulff og Lene Møllerup. Pris 40 kr. inkl. kaffe og rundstykker.

Torsdag d. 8 juni kl. 19.30: Foredrag ved Kirsten Kjørulff: Musikkens himmelstige – Musik og mystik i klosterlivet, Øm Kloster Museum. Foredrag og kaffe 40 kr.

Onsdag d. 14. juni kl. 19.00: Aftenvandring i klosterhaven og bryghaven.

Søndag d. 18 juni kl. 11.00 og 14.00: gratis rundvisning i klosterruinen.

Søndag d. 22. juni: Sommerudflugt med Øm Klosters Venner til Løgum Kloster og Hildegard af Bingens urtehøve i Plougstrup

JULI 2006

Søndagene 2., 9., 16., 23. og 30. juli kl. 11.00 og 14.00: Gratis rundvisning i klosterruinen.

AUGUST 2006

Søndag d. 6. august kl. 11.00 og 14.00: Gratis rundvisning i klosterruinen.

Lørdag og søndag d. 19. og 20. august, kl. 10.00-18.00: Mad og Øl på Øm. Lørdag festmiddag kl. 18.30-21.30

SEPTEMBER 2006

Søndag d. 10. september, kl. 14.00: Skeletterne i skabet, ved Lene Møllerup.

Onsdag d. 20 september kl. 19.00 Øm Gæstgiveri: Foredrag om valfart i middelalderen. Foredrag og kaffe.

Søndag d. 24. september kl. 11.00-14.00: Pilgrimsvandring fra Øm Kloster til Sct. Sørenskilde i Gl. Rye. Guider: Lars Pagh og Lene Møllerup.

OKTOBER 2006

Onsdag d. 4. oktober kl. 19.30 Øm Kloster museum: Foredrag ved Jørgen Højland: Genfortælling af kroniken. Foredrag og kaffe.

Søndag d. 8. oktober, kl. 11.00 og 14.00: Gratis rundvisning i klosterruinen.

Uge 42 fra d. 14. –22. oktober: Efterårsferie-arrangementer på Øm Kloster.

Søndag d. 22. oktober kl. 14.00: Museet lukker for sæsonen med en særrundvisning. Guide: Lene Møllerup.

Tirsdag d. 31. oktober, kl. 18.00: Allehelgensaften på Øm Kloster